

UOT 005:336.11

Borc vəsaitlərdən istifadə maliyyə menecmentinin funksiyası kimi

Abbasov Sərvər Alıcan oğlu*

iqtisadiyyat üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Xülasə

Təsərrüfat subyektinin maliyyə resurslarının formalaşması mənbələri xüsusi kapitaldan və borc vəsaitlərdən ibarətdir. Biznesin effektivliyinin yüksəldilməsi təkcə müəssisələrin xüsusi kapitalı çərçivəsində mümkün deyil, öz biznesinə investisiya qoymaq və daha çox mənfəət almaq məqsədilə onların maliyyə imkanlarını genişləndirmək üçün əlavə borc vəsaitlərin cəlb edilməsi vacibdir.

Dünya və ölkəmizin təcrübəsində borc vəsaitlərin maliyyələşdirilməsi mənbələri bank krediti, istiqraz və rəqələrinin buraxılması və lizinq hesab edilir. Məqalədə Azərbaycan kredit bazarının, korporativ istiqraz və rəqələri bazarının və lizinq xidməti bazarının mövcud vəziyyəti təhlil edilərək qiymətləndirilmişdir. Azərbaycan Respublikası İqtisadi İnkişaf Nazirliyinin Sahibkarlığa Kömək Milli Fondu tərəfindən sahibkarlara güzəştli şərtlərlə verilmiş kreditlər hesabına investisiya layihələrinin maliyyələşdirilməsi, eləcə də “Aqrolizinq” Açıq Səhmdar Cəmiyyətinin kənd istehsalçılarına göstərdiyi lizinq xidmətləri ilə bağlı məsələlərin tədqiqinə böyük yer ayrılmışdır. Burada həmçinin maliyyə menecmentinin mühüm funksiyası kimi borc vəsaitlərin cəlb edilməsi və istifadəsinin təkmilləşdirilməsi istiqamətində əsaslandırılmış nəticə və təkliflər verilmişdir.

Açar sözlər: *maliyyə resursları, maliyyə menecmenti, xüsusi kapital, borc vəsaitlər.*

1.Giriş

Bazar iqtisadiyyatı şəraitində maliyyə resurslarının effektiv idarə olunması hər bir təsərrüfat subyektinin qarşısında duran prioritet məsələlərdən biridir. Bu onunla şərtlənir ki, maliyyə az vaxt kəsiyində bilavasitə transformasiya olunan yeganə

* Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti, Bakı şəhəri AZ1000 Ü.Hacıbəyov küçəsi 40.
r.r.aliyev@mail.ru

resursdur. Maliyyə resurslarının bazar iqtisadiyyatında oynadığı müstəsna rol onun müstəqil idarəetmə sferasına ayrılmasını - maliyyə menecmentinin yaradılmasını zəruriyyətə çevirmişdir. Maliyyə menecmentinin mahiyyətinə və məzmununa müxtəlif aspektlərdə baxmaq olar: müstəqil elmi fənn kimi, müəssisə maliyyəsinin idarəetmə sistemi kimi və sahibkarlıq fəaliyyətinin növü kimi.

Maliyyə menecmentinin mahiyyəti onun yerinə yetirdiyi funksiyalarda təzahür edir. Bu funksiyaları iki qrupa ayırmaq olar:

1. İdarəetmə subyekt funksiyası. Bura təşkil, təhlil, planlaşdırma, motivasiya və nəzarət funksiyaları aiddir;
2. Xüsusi funksiya. Bura aktivlərin, kapitalın, investisiyanın, pul axınlarının və maliyyə risklərinin idarə edilməsi funksiyaları aiddir.

Maliyyə resurslarının maliyyələşmə mənbələri xüsusi kapitaldan və borc vəsaitlərdən ibarətdir. Professor A.N.Qavrilovanın fikrincə xüsusi kapitala nizamnamə kapitalı, amortizasiya ayırmaları, müəssisənin sərəncamında qalan xalis mənfəət (bölünməyən mənfəət) və azad olunmuş resurslar aiddir. Borc vəsaitlərin tərkibinə bank kreditləri, qiymətli kağızlar (istiqraz vəərəqələri, səhmlər) və lizinq daxildir [1].

Müəssisənin effektiv maliyyə fəaliyyəti daim borc vəsaitləri cəlb etmədən mümkün deyil. Borc kapitaldan istifadə müəssisənin təsərrüfat fəaliyyətinin həcmi genişləndirir, xüsusi kapitaldan daha effektiv istifadəni təmin edir, müxtəlif məqsədli maliyyə fondlarının formalaşmasını sürətləndirir, son nəticədə müəssisənin bazar dəyərini artırır. Hərçənd istənilən biznes fəaliyyətinin təşkili üçün xüsusi kapital əsas rol oynayır, lakin iqtisadiyyatın bəzi sahələrinin müəssisələrində, o cümlədən ticarət firmalarında istifadə olunan borc vəsaitlərin məbləği xüsusi kapitalın məbləğini xeyli üstələyir. Bununla əlaqədar borc vəsaitlərin cəlb edilməsinin və onlardan effektiv istifadənin idarə olunması maliyyə menecmentinin müəssisənin təsərrüfat fəaliyyətinin yüksək son nəticələrinə nail olmasına yönəldilən mühüm funksiyalarından biridir.

Müəssisənin borc vəsaitlərinin cəlb edilməsi mənbələri və formaları müxtəlifdir. Professor V.V.Kovalev müəssisənin cəlb etdiyi borc vəsaitləri əsas əlamətlərə görə aşağıdakı kimi təsnifləşdirməyi təklif edir [2]:

- cəlb etmə məqsədlərinə görə;
- cəlb etmə mənbələrinə görə;
- cəlb etmə dövrünə görə;
- cəlb etmə formasına görə;
- təminatmə formasına görə.

Bu və ya digər elmi aktualıq kəsb edən məsələlər bizim tədqiqat araşdırmamızın predmetini təşkil edir.

2. Bank kreditlərinin cəlb edilməsi mexanizmi

Kredit borc maliyyələşməsinin klassik və ən geniş yayılmış formasıdır. Kreditin alınması prosesi aşağıdakı ardıcıl mərhələlər üzrə həyata keçirilir:

Birinci mərhələdə kredit resurslarına tələbat və borc parametrləri müəyyən edilir.

İkinci mərhələdə müvafiq bank seçilir və potensial kreditorlarla əvvəlcədən məsləhətləşmələr aparılır.

Üçüncü mərhələdə tərəfdaş bank seçildikdən və kreditin verilmə şərtləri razılaşdırıldıqdan sonra müəssisə banka hüquqi sənədləri: mühasibat uçotunu, texniki iqtisadi əsaslandırmanı, biznes-planı və digər sənədləri təqdim edir. Göndərilən sənədlərin tərkibi kreditin konkret parametrlərindən və bankın irəli sürdüyü tələblərdən asılıdır.

Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankından bank əməliyyatları aparmaq üçün lisenziya almış kommersion bankları və digər kredit təşkilatları, habelə Azərbaycan Respublikası İqtisadi İnkişaf Nazirliyinin Sahibkarlığa Kömək Milli Fondu tərəfindən fiziki və hüquqi şəxslərə kredit verilir. Bank kreditinin alınması prosesi borc maliyyə resurslarının cəlb edilməsinin digər üsullarına nisbətən daha çətindir. Kommersion bankları tərəfindən verilən qısamüddətli kreditlər cari əməliyyatları maliyyələşdirmək, müəssisənin likvidliyini və ödəməqabiliyyətini qoruyub saxlamaq üçün istifadə olunur. Uzunmüddətli kreditlər isə əsaslı tikinti, yenidənqurma və digər kapital qoyuluşu üzrə xərclərin maliyyələşdirməsinə sərf edilir. Aşağıda Azərbaycan iqtisadiyyatına kredit qoyuluşu əks etdirən cədvəl 1-də verilmişdir.

Cədvəl 1-dən görüldüyü kimi, son illər Azərbaycan iqtisadiyyatına kredit qoyuluşunun həcmi əhəmiyyətli dərəcədə artmış, həm də onun strukturunda pozitiv irəliləyişlər baş vermişdir. Belə ki, ölkə iqtisadiyyatına ümumi kredit qoyuluşu 2000-ci ilə nisbətən 2005-ci ildə 3,1 dəfə və 2009-cu ildə 18,0 dəfə artmışdır. Ümumi kredit qoyuluşunun strukturunda uzunmüddətli kreditlərin xüsusi çəkisi 2000-ci ildəki 28 faizdən 2005-ci ildə 36,6 faizə və 2009-cu ildə 71,9 faizə qədər artmış, qısamüddətli kreditlərin payı isə əksinə müvafiq olaraq 72 faizdən 63,4 faizə və 28,1 faizə qədər azalmışdır.

Cədvəl 1. Azərbaycan iqtisadiyyatına kredit qoyuluşu (milyon manat)

Göstəricilər	İllər					
	2000	2005	2006	2007	2008	2009
Cəmi kredit qoyuluşu	466,4	1440,9	2362,7	4681,8	7191,3	8407,5
<i>onlardan:</i>						
Qısamüddətli	336,4	913,2	1142,0	1649,5	2295,9	2359,5
Yekuna görə faizlə	72,0	63,4	48,3	35,2	31,9	28,1
Uzunmüddətli	130,0	527,7	1220,7	3032,3	4895,4	6047,6
Yekuna görə faizlə	28,0	36,6	51,7	64,8	68,1	71,9

Mənbə: Azərbaycanın statistik göstəriciləri 2010, "Səda", 2010, s. 408.

Azərbaycan Respublikası İqtisadi İnkişaf Nazirliyinin Sahibkarlığa Kömək Milli Fondu 2002-2010-cu illərdə sahibkarlara 563 milyon manat güzəştli kredit vermiş və 10722 layihə maliyyələşdirmişdir. 2010-cu ildə fond tərəfindən hamısı regionlarda olmaqla, 1430 investisiya layihəsinin maliyyələşdirilməsinə 115 milyon manat güzəştli kredit (6 faizlə) verilmiş və onun hesabına 4800-dən çox yeni iş yerlərinin yaradılması nəzərdə tutulmuşdur.

Sahibkarlığa Kömək Milli Fondu tərəfindən Azərbaycan rayonlarında ümumi tutumu 70 min ton olan 25 müasir soyuducu və 14 taxıl anbar kompleksinin tikintisinə 47,3 milyon manat güzəştli kredit ayrılmışdır. Artıq istifadəyə verilmiş meyvə-tərəvəz və digər ərzaq məhsullarının tədarükü, saxlanması və satışı üzrə müasir soyuducu anbar komplekslərində meyvə və tərəvəzin qəbuluna başlanılmışdır. Südlük cins iribuynuzlu heyvandarlıq komplekslərinin yaradılması məqsədilə Fond tərəfindən ümumi kredit tələbatı 11,9 milyon manat olan 4 investisiya layihəsinin mərhələlərlə maliyyələşdirilməsinə başlanılmışdır.

Müasir standartlara cavab verən ətlik istiqamətli quşçuluq təsərrüfatlarının yaradılması və ya müasir texnologiyaların tətbiqi ilə yenidən qurulması üzrə investisiya layihələrinin maliyyələşdirilməsinə Fond tərəfindən 17,4 milyon manat güzəştli kreditin verilməsi nəzərdə tutulmuşdur. Quba-Xaçmaz iqtisadi rayonu üzrə 2, Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonu üzrə 1, Aran iqtisadi rayonu üzrə 1 müasir standartlara cavab verən meyvə emalı müəssisələrinin yaradılması və ya müasir texnologiyaların tətbiqi məqsədilə 4 investisiya layihəsinin maliyyələşdirilməsinə 4,9 milyon manat güzəştli kredit ayrılması nəzərdə tutulmuşdur. İntensiv bağçılığın və tinçiliyin inkişafı üzrə 7 investisiya layihələrinin maliyyələşdirilməsinə Fond tərəfindən 2,2 milyon manat kredit ayrılmışdır.

Sahibkarlığa Kömək Milli Fondu tərəfindən 2011-ci ildə müasir emal müəssisələrinin yaradılması, rəqabət davamlı, ixrac yönümlü məhsulların istehsalı məqsədilə investisiya layihələrinin maliyyələşdirilməsinə 125 milyon manat kredit ayrılması planlaşdırılır. Güzəştli kreditlər hesabına yaradılan müəssisələrdə istehsal olunacaq yüksək keyfiyyətli və rəqabət qabiliyyətli məhsullar daxili bazarı doldurmaqla yanaşı xarici ölkələrə də ixrac ediləcəkdir.

3. Azərbaycanın korporativ istiqraz bazarının xarakteristikası

Dünya təcrübəsində borc maliyyələşməsinin məşhur formalarından biri istiqraz vərəqələrinin buraxılmasıdır. Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə əsasən səhmdar cəmiyyətləri istiqraz vərəqələri buraxa bilər. İstiqraz vərəqəsinin nominal dəyəri olur. Buraxılan bütün istiqraz vərəqələrinin nominal dəyəri səhmdar cəmiyyətinin nizamnamə kapitalından çox ola bilməz. Həmçinin istiqraz vərəqələrinin buraxılmasına yalnız səhmdar cəmiyyətinin nizamnamə kapitalı tam ödənildikdən sonra icazə verilir. İstiqraz vərəqələrinin bank kreditləri və veksellər ilə müqayisədə böyük üstünlükləri vardır. Belə ki, istiqraz vərəqələrini buraxmaq üçün girov qoymaq tələb olunmur, onlar illik 7-15 faiz dərəcəsi üzrə vəsait cəlb etməyə imkan verir.

Lakin istiqraz vərəqələrin buraxılması və fond birjasında yerləşdirilməsi ilə bağlı təşkilati hazırlıq işlərinə xeyli vaxt sərf edilir.

Azərbaycanın dövlət istiqraz vərəqələri bazarının həcmi 2010-cu ildə 327,1 milyon dollar təşkil etmişdir. Azərbaycan korporativ istiqraz vərəqəsi bazarı 2010-cu ildə 2009-cu ilə nisbətən 2,5 dəfə artmışdır. Bakı Fond Birjasında bütün alətlər üzrə birja sövdələşmələrinin dövriyyəsinin həcmi 2010-cu ildə 1,9 milyard manatdan çox olmuşdur. Korporativ qiymətli kağızlar bazarı 2010-cu ildə 2009-cu ilə nisbətən 5,5 faiz və sövdələşmələrin miqdarı 2,7 dəfə artmışdır. Bu korporativ istiqraz vərəqələri ilə əməliyyatların həcmnin 2,5 dəfə artması ilə şərtlənir. 2010-cu ildə Bakı Fond Birjasında yerləşdirilmiş korporativ istiqraz vərəqələri üzrə dəyəri 149,8 milyon manat olan 135 sövdələşmə həyata keçirilmişdir ki, bu göstəricilər 2009-cu illə müqayisədə müvafiq olaraq 2,7 və 2,5 dəfə çoxdur. Korporativ istiqraz vərəqələri bazarında əməliyyatlar əsasən manatla aparılır, ABŞ dolları ilə əməliyyatlar getdikcə azalır ki, bu milli valyutanın məzənnəsinin möhkəmlənməsini təsdiq edir.

Azərbaycan Respublikasının Qiymətli Kağızlar üzrə Dövlət Komitəsinin Türkiyənin YapıKredi investisiya qrupunun təşəbbüsü ilə 2010-cu ildə Bakıda “Azərbaycanda korporativ istiqraz vərəqələri bazarının inkişafı” mövzusunda keçirdiyi konfransda vurğulanmışdır ki, əvəllər Azərbaycan müəssisələrinin fond bazarına çıxmalarına ehtiyac qalmırdı, çünki onlar lazımı miqdarda borc vəsaiti banklardan ala bilirdilər.

Qiymətli kağızlar bazarını bank kreditləri ilə müqayisə etmək mübahisəli məsələdir, yerli sahibkarlar banklarla əməkdaşlığa daha çox üstünlük verirlər. Hazırda situasiya xeyli dəyişib. Belə ki, banklar xarici kreditlərə olan borcları qaytarmaqda çətinlik çəkdiqlərinə görə sahibkarlara böyük həcmdə kredit verə bilmirlər, verdikləri kreditlər isə əsasən qısamüddətli olur. İstiqraz vərəqələri əksinə uzunmüddətli pul cəlb etməyə imkan verir, hansı ki, iqtisadiyyatın real sektorundakı subyektlərin buna böyük ehtiyacı vardır. Eyni zamanda investor inanır ki, istənilən vaxt həmin istiqraz vərəqələrini qaytarıb pulunu geri ala bilər. Bu gün banklar müştərilərə yüksək depozit dərəcəsi (illik 14-17 faizlə) təklif edirlər, deməli məntiqə görə istiqraz vərəqələri də cəlbedici, gəlirli olmaqdan ötrü həmin ölçüdə tərəddüd etməlidirlər. Doğrudur 2010-cu ildə fond bazarında bu cür maraqlı istiqraz Azərbaycan ipoteka fondunun borc qiymətli kağızları təzahür etmişdir. Həmin ildə 2435 nəfərə, o cümlədən 473 nəfərə güzəştli şərtlərlə ipoteka krediti verilmişdir. Lakin həmin qiymətli kağızlar üzrə ciddi mənfəət alınmamışdı, çünki onlar çox aşağı, yəni illik 3 faiz gəlirlə emitirlənmişdir.

Bakı Fond Birjasının hazırladığı yeni listing qaydalarına əsasən, qiymətli kağızlar buraxmaq istəyən müəssisə biznesin etibarlılığından, öz kağızının likvidliyindən, işin şəffaf aparılmasından və digər təşkilədicilərdən asılı olaraq kateqoriyalar üzrə təsnifləşdiriləcəkdir. Göstəriciləri yüksək olan qiymətli kağızın emitentinə ən yaxşı listing səviyyəsi layiq görüləcəkdir.

4. Azərbaycanın lizinq xidməti bazarının mövcud vəziyyətinin təhlili

Sahibkarlıq subyektlərinin fasiləsiz yeni texnika və texnologiya ilə silahlandırılması, istehsalın genişləndirilməsi borc kapitalın cəlb edilməsinin yeni formalarının yaranmasına səbəb olmuşdur ki, onlardan biri lizinqdır. Lizinq - istehlakçının sifarişində əmlakı satın almaqla onu istehlakçıya müəyyən müddətə icarəyə vermək məqsədilə həyata keçirilən xidmət növüdür. Dünyanın bir çox ölkələrində lizinq iqtisadiyyata investisiya qoyuluşu üsullarından birinə çevrilmişdir. Belə ki, dünyanın inkişaf etmiş ölkələrində iqtisadiyyata investisiya qoyuluşunun 25-30 faizi lizinq vasitəsilə həyata keçirilir, yeni növ məhsulların 80 faizə qədər lizinq yolu ilə alınmış avadanlıqlarda istehsal olunur.

Azərbaycan Respublikasında Ata lizinq, Azərlizinq, AG lizinq, SLS Azərlizinq, Debut Bank, Günaylizinq, Parex lizinq, Uni lizinq, Muğan lizinq, AZ lizinq, Bank Respublika, Bank of Baku, Cred Aqro, Amrah Bank və “Aqrolizinq” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti lizinq xidmətləri göstərilir. Lizinq şirkətlərinin aktiv portfeli 24,5 milyon ABŞ dolları təşkil edir. Lizinq portfelinin strukturunda 33,6 faiz tikinti layihələrinin, 21,9 faizi nəqliyyat, 13,8 faiz maliyyə və sığorta, 6,1 faiz yeyinti sənayesi, 5,8 faiz səhiyyə və 5,5 faiz istehsal, qalan 13,3 faizi digər layihələrin payına düşür.

Lizinq maliyyələşməsi üsulu kiçik və orta biznesi inkişaf etdirmək üçün çox faydalıdır. Çünki kommersiya bankları və kredit təşkilatları kiçik sahibkarlıq subyektlərinin xüsusi kapitalının olmaması ilə əlaqədar onlara kredit verməkdən çox vaxt itimna edirlər. Həm də kreditə görə faiz dərəcəsi yüksək olur, kredit qısa müddətə və az məbləğdə verilir. Alınan kredit müəssisənin fəaliyyətini genişləndirmək və yüksək keyfiyyətli əmtəə (iş və xidmətlər) istehsalı üçün kifayət etmir. Lizinq maliyyələşməsi əmlakın girov qoyulması ilə bağlı bank riskindən azaddır. Lizinq maliyyələşməsinin üstün cəhətlərindən biri də ondan ibarətdir ki, lizinq haqqı lizinq yolu ilə alınmış avadanlıqda istehsal olunan məhsulun satışından əldə edilən gəlirdən hissə-hissə ödənilir. Lizinq xidmətindən istifadə kiçik müəssisələrə imkan verir ki, hətta nizamnamə kapitalı az olduqda belə, istehsal-təsərrüfat fəaliyyətini genişləndirsin, xüsusi investisiya cəlb etsin, sahibkarlığı aktivləşdirmək hesabına dövlət büdcəsinə daha çox vergi ödəsin.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin “Aqrar bölmədə lizinqin genişləndirilməsi sahəsində əlavə tədbirlər haqqında” 23 oktyabr 2004-cü il tarixli 466 nömrəli sərəncamı əsasında “Aqrolizinq” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti yaradılmışdır. “Aqrolizinq” ASC-nın əsas funksiyaları kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçılarına maddi-texniki xidmətlər göstərməkdən, onları yeni texnika və texnoloji avadanlıqlar, ehtiyat hissələri, mineral gübrələr, xəstəlik və zərərvericilərə qarşı mübarizə preparatları ilə təmin etməkdir. Hazırda cəmiyyətin təbəçiliyində 55 rayon aqroservis filialı və onların nəzdində 100-dən çox mexanikləşdirilmiş dəstə, 4 regional təchizat bazası

və 3 logistik gübrə bazası fəaliyyət göstərir. “Aqrolizinq” ASC fəaliyyətə başladığı 2005-ci ildən bu günə qədər 10334 ədəd kənd təsərrüfatı texnikaları və 57 dəst texnoloji avadanlıqlar alınmış və quraşdırılmış, 300,9 min ton azot, superfosfat və nitroammofoska gübrələri və 301,8 ton herbisid və pestisidlər gətirilərək məhsul istehsalçılarına ixtiyarına verilmişdir. Göstərilən tədbirlərin həyata keçirilməsi üçün cəmiyyətə 2005-2010-cu illər ərzində dövlət büdcəsindən, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Ehtiyat Fondundan və Dövlət Neft Fondundan, habelə Yaponiya hökumətinin ayırdığı qrant hesabına 328,9 milyon manat vəsait ayrılmışdır. Ayrılmış vəsaitin 161 milyon manatı kənd təsərrüfatı texnikaları və texnoloji avadanlıqların, 85,7 milyon manatı mineral gübrə və testisidlərin, 4,1 milyon manatı buğda toxumunun və 9,5 milyon manatı cins damazlıq heyvanların alınmasına istifadə olunmuşdur. “Aqrolizinq” ASC fiziki və hüquqi şəxslərə kənd təsərrüfatı texnikaları və texnoloji avadanlıqlar lizinqə verdikdə və ya lizinq yolu ilə satdıqda bağlanmış lizinq müqaviləsinə əsasən onun dəyərinin 20 faizi qabaqcadan, qalan hissəsi isə 10 il müddətinə ödənilir. Məhsul istehsalçılarına mineral gübrələr 50-70 faiz güzəştə satılmışdır.

Almaniya Federativ Respublikasının “Inter-Boves” şirkəti ilə bağlanmış müqaviləyə əsasən 2008-ci ildə “Aqrolizinq” ASC tərəfindən Azərbaycana 700 baş, Avstriya dövləti ilə bağlanmış müqaviləyə əsasən 2010-cu ildə 902 baş cins damazlıq heyvanlar gətirilmiş və onların ümumi dəyərinin 50 faizi güzəşt edilməklə, yerdə qalan dəyərinin 50 faizi qabaqcadan ödənilməklə, üç il müddətinə lizinq yolu ilə respublikanın 34 rayon və şəhərinə, 81 nəfər sahibkara satılmışdır. 2009-cu ildə “Aqrolizinq” ASC Sabirabad və Şəki rayonlarında hər birinin tutumu 12 min ton olan regional logistik gübrə anbarları tikib istifadəyə vermişdir. 7 rayonda aqroservis filiallarının maddi-texniki bazasının yaxşılaşdırılması məqsədilə tikinti-quraşdırma işləri aparılmışdır.

5. Borc vəsaitlərin müəssisənin maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinin nəticələrinə təsiri

Borc kapitalın idarə edilməsi onun müxtəlif mənbələrdən optimal formalaşması və müəssisənin təsərrüfat fəaliyyətinin müxtəlif növlərində ondan effektiv istifadənin təmin edilməsi ilə əlaqədar idarəetmə qərarlarının hazırlanması və icrası prinsipləri və metodları sistemini ifadə edir.

Professor İ.A.Blank qeyd edir ki, müəssisə kapitalının idarə olunması aşağıdakı əsas vəzifələrin, yerinə yetirilməsini nəzərdə tutur [3]:

- müəssisənin lazımı iqtisadi inkişaf tempini təmin edən həcmdə kapitalın formalaşması;
- formalaşan kapitalın fəaliyyət növləri və istifadə istiqamətləri üzrə optimal bölüşü;

- maliyyə riskinin nəzərdə tutulan səviyyəsində kapitalın maksimum gəlir verməsi üçün şəraitin yaradılması;
- kapitalın nəzərdə tutulan gəlirlilik səviyyəsində onun istifadəsi ilə əlaqədar maliyyə riskinin minimumlaşdırılmasının təmin edilməsi;
- müəssisənin inkişaf prosesində daimi maliyyə tarazlığının təmin edilməsi;
- təsisçi tərəfindən müəssisə üzərində maliyyə nəzarətinin gücləndirilməsi;
- müəssisənin maliyyə çevikliyin təmin edilməsi;
- kapitalın dövriyyəsinin optimallaşdırılması;
- kapitalın investisiyalaşdırılması prosesinin təmin edilməsi.

Müəssisə fəaliyyətinin maliyyələşdirilməsi üçün borc kapitaldan istifadə iqtisadi cəhətdən faydalıdır, çünki bu mənbəyə görə haqq orta hesabla səhmdar kapitalla görə haqdan xeyli azdır. Bundan əlavə borc vəsaitlərin cəlb edilməsi mülkiyyətçiyə və menecerə imkan verir ki, nəzarətdə olan maliyyə resurslarının həcmi əhəmiyyətli dərəcədə artırsın, yəni müəssisənin investisiya imkanını genişləndirsin. Borc kapitalın əsas növləri istiqraz vərəqələri və uzunmüddətli kreditlərdən ibarətdir.

Borc maliyyələşməsi onun mahiyyətini müəyyən edən aşağıdakı təməl prinsiplərinə əsaslanır:

- qaytarılmalılıq;
- ödəməlilik;
- təcillik.

Qaytarılmalılıq prinsipi borc götürən tərəfindən alınmış vəsaitin (borcun əsas məbləği) müəyyən edilmiş müddətdə tam ödənilməsinin vacibliyini əks etdirir.

Ödənilməlilik prinsipi borc götürənin müəyyən vaxt ərzində kreditörün təqdim etdiyi vəsaitdən istifadəyə görə faizlə ödəmək vəzifəsini ifadə edir.

Təcillik prinsipi borc vəsaitin təqdim olunduğu dövrü xarakterizə edir, hansı ki, başa çatanda kreditora mütləq qaytarılmalıdır.

Professor A.D.Şeremetin fikrincə müəssisənin borc kapitalının formalaşmasının idarə olunmasının əsas məqsədi müəssisənin xüsusi kapitalının dəyərinin yüksəldilməsinə səbəb olan daha rəşional alınma mənbəyini müəyyənləşdirməkdir [4].

Borc vəsaitlərdən istifadənin iqtisadi effekti alınan mənfəətin həcmi ilə müəyyən edilir. Mənfəətin savadlı, effektiv idarə edilməsi mənfəətin formalaşmasının əsas mexanizmlərini bilməyi, onun təhlili və planlaşdırılmasının müasir metodlarından istifadəni nəzərdə tutur. Bu vəzifənin yerinə yetirilməsinin əsas mexanizmlərindən biri maliyyə leveridjidir. Maliyyə leveridji müəssisənin borc vəsaitlərindən istifadəni xarakterizə edir, hansı ki, xüsusi kapitalın rentabellik əmsalının dəyişilməsinə təsir edir. Maliyyə leveridji müəssisənin istifadə etdiyi kapitalın tərkibində borc vəsaitlərin payının artması ilə əlaqədar xüsusi kapitaldan əlavə mənfəət almağa imkan verən obyektiv amili ifadə edir. Borc vəsaitlərin payının dəyişilməsi hesabına xüsusi kapitaldan alınan əlavə mənfəətin səviyyəsini əks etdirən göstərici maliyyə leveridjinin effekti adlanır.

Müəssisənin istifadə etdiyi kapitalın ümumi məbləğində borc vəsaitlərin payı nə qədər yüksək olarsa, xüsusi kapitaldan alınan mənfəətin səviyyəsi bir o qədər böyük olar. Bununla belə aktivlərin rentabellik əmsalının və borc kapitaldan istifadəyə görə faiz səviyyəsi nisbətindən maliyyə leveridjinin effektivliyinin asılılığına xüsusi diqqət yetirmək lazımdır. Əgər aktivlərin ümumi rentabellik əmsalı kreditə görə faiz səviyyəsindən böyükdürsə, onda maliyyə leveridjinin effekti müsbətdir. Bu əmsallar bərabər olanda maliyyə leveridjinin effekti sıfıra bərabərdir. Kreditə görə faiz səviyyəsi aktivlərin ümumi rentabellik əmsalını üstələdiyi halda maliyyə leveridjinin effekti mənfəi alınır.

6. Nəticə

Aparılan araşdırmalar göstərir ki, Azərbaycanın təsərrüfat subyektləri öz biznes fəaliyyətlərini genişləndirmək, texniki silahlanma səviyyəsini artırmaq, rəqabət qabiliyyətli məhsullar istehsal etmək və yüksək mənfəət almaq üçün əlavə borc vəsaitlərin cəlb edilməsi və onlardan effektiv istifadə olunması məsələlərinə ciddi diqqət yetirməlidirlər. Maliyyə menecmentinin mühüm funksiyası kimi borc vəsaitlərdən istifadə sahibkarlıq subyektlərinin istehsal-təsərrüfat fəaliyyətini genişləndirir, xüsusi kapitaldan daha effektiv istifadəni təmin edir, müxtəlif məqsədli maliyyə fondlarının yaradılması prosesini sürətləndirir və son nəticədə müəssisənin bazar dəyərini artırır.

Borc vəsaitlərin cəlb edilməsi prosedurunun və strukturunun təkmilləşdirilməsi məqsədilə müəssisənin yüksək işgüzar reputasiyası yaradılmalı, borc vəsaitlərin cəlb edilmə məqsədi və kreditor borcunun optimal həddi müəyyən edilməli, müəssisənin ümumi kapitalının strukturunda borc vəsaitlərin payının dəyişilməsi hesabına xüsusi kapitaldan alınan əlavə mənfəətin səviyyəsini əks etdirən maliyyə leveridji göstəricisinin effekti hesablanılmalıdır. Biznesin effektiv inkişafını təmin etmək üçün Azərbaycanda kredit bazarının, korporativ istiqraz vərəqləri bazarının və lizinq xidməti bazarının sürətlə inkişaf etdirilməsi istiqamətində təxirəsalınmaz tədbirlərin həyata keçirilməsi vacibdir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Гаврилов А.Н. Финансовый менеджмент: Учеб.пособие. М.: Кнорус, 2007, 129 с.
2. Ковалев В.В. Финансовый анализ: методы и процедуры. М.: Финансы и статистика. 2006, 560 с.
3. Бланк И.А. Финансовый менеджмент. Киев: Эльга Ника-Центр, 2007, 481 с.
4. Шеремет А.Д. Финансы предприятий: менеджмент и анализ: Учеб. пособие. М.: ИНФРА-М.2007, 344 с.
5. Джеймс К.Ван Хорн., Джон М. Ваховир, Мл. Основы финансового менеджмента. Пер. с англ. М.: "Вильямс", 2006, 1232 с.

Аббасов Сарвар Алыджан оглы

доктор философии по экономике, доцент.

Азербайджанский Государственный Экономический Университет

Использование заемных средств как функция финансового менеджмента

Аннотация

Источниками формирования финансовых ресурсов хозяйствующего субъекта могут стать собственный капитал и заемные средства. Повышение эффективности бизнеса невозможно только в рамках собственного капитала предприятий, для расширения их финансовых возможностей необходимо привлечение дополнительных заемных средств с целью увеличения вложений в собственный бизнес, получения большей прибыли.

В статье анализированы состояние развития кредитного рынка, рынок корпоративных облигаций и рынок лизинговых услуг в Азербайджанской Республике, освещено их роль в развитии бизнеса. Большое место отведено исследованию вопросов о финансировании инвестиционных проектов за счет льготных кредитов, выделенных Национальным Фондом Помощи Предпринимательству Министерства Экономического Развития Азербайджанской Республики, а также лизинговых услуг, оказанных сельскохозяйственным производителям со стороны Открытого Акционерного Общества “Агролизинг”. Здесь также приводятся научно обоснованные выводы и предложения по совершенствованию управления привлечением и использованием заемных средств как важной функции финансового менеджмента.

Ключевые слова: *финансовый ресурс, финансовый менеджмент, собственный капитал, заемные средства.*

Abbasov Server Alican oglu

Ph.D. in economics Azerbaijan State Economic University

Using of extra means as function of the financial management

Annotation

Own capital and extra means can become sources of formation of financial resources of the managing subject. Increase of efficiency of business is impossible only within the limits of own capital of the enterprises, for expansion of their financial possibilities attraction of additional extra means for the purpose of increase in investments in own business, reception of the big profit is necessary.

In article it is analyzed conditions of development of the credit market, the market of corporate bonds and the market of leasing services in the Azerbaijan Republic and it is shined their role in business development. The big place a place is taken away to research of questions about financings of investment projects at the expense of the soft loans allocated with National Fund of the Help to Business of the Ministry of Economic Development of the Azerbaijan Republic, and also leasing services rendered on agricultural manufacturers from the party Opened by Joint-stock company “Agroleasing”. It is here too resulted scientifically substantiated conclusions and offers on perfection of management by attraction and use of extra means as important functions of financial management.

Keywords: *a financial resource, financial management, own capital, extra means.*

JEL Classification Codes: D14, D45, G30, M20

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 06.01.11.

Təkrar işləməyə göndərilmişdir: 18.01.11

Çapa qəbul olunmuşdur: 16.02.11.